

AEM. PIOVESAN
De Vergili mirabili vi in comparationibus
effingendis

PALAESTR A LATINA
trimestres Latinitatis commentarii
N. 222-M. Maj.-Aug.-A. MCMLXXIII
San Antonio M.ª Claret, 9
CAESARAUGUSTAE

DE VERGILI MIRABILI VI IN COMPARATIONIBUS EFFINGENDIS

Summa Vergili ars Graecis exemplaribus conecitur; Aeneis praesertim ad Odysseam, Iliade praeclara versuum vi perfectiorem ac quadam serena re sublimiorem, conformatur. Nam ab utroque Homeri poemate et verba et locutiones et comparationes poeta hausit, qui quidem uberrima suo ingenio semper ea mirabiliter exprimit. Mantuanus vates, ut Homerus, peritissimus est suavissimas comparationes creandi atque effingendi: omnes enim Vergilianae comparationes a rebus contemplandis perspiciendisque atque ab animalibus desumptae sunt et animi secreta aut improvisam vitae condicionem urbane depingunt.

Modo Aeneidem nunc consideremus, ex qua quandam comparisonem inter amoenissimas multas deligere nobis frequentius datur. Mirifica est comparatio de lupo esurienti ac rapaci, qui multos greges trucidat. Attente eam consideremus:

«lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit caecos rabies catulique relict
Faucibus exspectant siccis»¹.

Pulcherrima comparatio haec, quae saepius in Iliade atque in Odyssea occurrit, in Vergili poematis libro nono iterum, paucis verbis mutatis, invenitur:

“Ac veluti pleno lupo insidiatus ovili
Quom fremit ad caulas, ventos perpessus et imbris,
Nocte super media: tuti sub matribus agni
Balatum exercent, ille asper et improbus ira
Saevit in absentis, collecta fatigat edendi
Ex longo rabies et siccae sanguine fauces »².

¹ VERG., *Aen.*, lib. II, 355 - 358.

² VERG., *Ib.*, lib. IX, 59 - 64.

In libro quarto admirabilem legimus comparisonem, qua poeta nobis exhibet misserrimam Didonem, quae vehementem libidinem ex corde evellere magnopere studet, sed insano amore ubicumque infelix regina vexatur, sicut venatoris sagitta in cervae fugientis latere fixa:

« qualis coniecta cerva sagitta,
 Quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
 Pastor agens telis liquitque volatile ferrum
 Nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat
 Dictaeos; haeret lateri letalis harundo»³.

Venustissimam praetermittere non possumus comparisonem, qua Vergilius, summa artificii vi, oculis nostris depingit formicas, quae ferventes frumenta herbasque aestate convectant, ne gravi hieme cibo careant:

«Ac veluti ingentem formicae farris acervum
 Cum populant hiemis memores tectoque reponunt:
 It nigrum campis agmen praedamque per herbas
 Convectant calle angusto, pars grandia tradunt
 Obnixae frumenta umeris, pars agmina cogunt
 Castigantque moras; opere omnis semita fervet»⁴.

Formicarum comparatione utitur Poeta, ut Laurentinorum civium, inter se maxime dissentientium, summam perturbationem depingat: nam apium alveari, quod pastor amaro fumo impleverit, comparata est civitas post Amatae reginae voluntarium interitum:

« Inklusas ut cum latebroso in pumice pastor
 Vestigavit apes fumoque implevit amaro;
 Illae intus trepidae rerum per cerca castra
 Discurrunt magnisque acuunt stridoribus iras;
 Volvitur ater odor tectis, tum murmure caeco
 Intus saxa sonant, vacuas it fumus ad auras »⁵

³ VERG., *Ib.*, *lib. IV*, 69 - 73.

⁴ VERG., *Ib.*, *lib. IV*, 402 - 407.

⁵ VERG., *Ib.*, *lib. XII*, 587 - 592.

Pueri Euryali necem poeta suavissima atque ineffabili comparatione hac celebrat, quae multorum vatum pectora movit; adolescens moriens, qualis purpureus flos aratro succisus, molle caput reclinat. Apud florem Vergilius exquisita arte papaver posuit, quod rubris foliis suis memoriam virginalis sanguinis, pro patria fusi, lectoribus afferret:

«Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur»⁶.

Mirificam comparationem hanc, quam in Iliade invenimus ubi de Gorgitionis, Priami filii, nece Homerus disputat in poematis sui undecimo quoque libro, in quo Pallantis necem describit, paucis dissimilibus verbis Mantuanus poeta nobis praebet. Nam interfectum puerum comparat Vergilius molli fiori, quem pura virginis dextera recidit. Etiam si materna tellus ei vires non ministret atque eum jam jam non alat, pulchritudinem tamen ac gratum odorem suum aliquamdiu efflat. Similiter Pallas adolescens pulcher erat ac suavis in virgineo mortis pallore, etiam si oculi ejus lumen solis jam non haurirent et cor ejus vitae fremitum non adniverteret:

«Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violae seu languentis hyacinthi,
Cui neque fulgor adhuc nec dum sua forma recessit:
Non jam materna alit tellus virisque ministrat»⁷.

Turni effrenatus belli amor nobis ostenditur qualis equus vivendi cupidus ac furens, qui per flumina atque agros advolat, ut luxuriae ac vitae suae modi summum ardorem leniat:

«Qualis ubi abruptis fugit praesepia vinclis
Tandem liber equus campoque potitus aperto
Aut ille pastus armentaque tendit equarum
Aut adsuetus aquae perfundi flumine noto
Emicat arrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians, luduntque jubae per colla, per armos»⁸.

⁶ VERG., *Ib.*, lib. IX, 435-437.

⁷ VERG., *Ib.*, lib. XI, 68 - 71.

⁸ VERG., *Ib.*, lib. XI, 492 - 497.

In undecimo libro, in quo Poeta, summa arte praeditus, acrem pugnam inter Tarconem et Venulum describit, exquisitam invenimus comparisonem, quae exhibet duos feroces pugnatore, similes aquilae ac serpentis, inter se atrociter conflictantium:

«Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila implicuitque pedes atque unguibus haesit,
Saucius at serpens sinuosa volumina versat
Arrectisque horret squamis et sibilat ore
Arduus insurgens; illa haud minus urget obunco
Luctantem rostro, simul aethera verberat alis»⁹

Legentes forsitan gravi molestia afficiamus, si omnes Vergilianas mirabiles comparationes referamus, quas summo studio ac ingenio creavit aut ab Homero praeclaro artificio hausit, quibusque expressis ingenii sui formam ita impressis, ut mentes nostras excitaret ac suaviter moveret.

Prof. AEMILIUS PIOVESAN
Via Fontane, 111
TARVISI (31100 TREVISO) in Italia

⁹ VERG., *Ib.*, lib. XI, 751 - 756.